

an external source of electricity) revealed differences in electric potential changing under the influence of stimuli.

There is the same physiological mechanism underlying the observations of Fere and Tarchanoff, the two scientists who were co-discoverers of the skin galvanic response.

Unlike Fere's, Tarchanoff's biography is unfortunately less known, as it is not only exceedingly interesting but it also connects both the science and the nations of Central and Eastern Europe symbolically.

A Georgian by birth, Tarchanoff was a Russian scientist, and a teacher and friend of Napoleon Cybulski, the man who created the Polish school of physiology. Assorted facts about the great scientist have remained virtually unknown: not only was he connected to Polish science but also spent the last three years of life in Poland, and died in Poland, near Krakow, rather than in Petersburg, as suggested by *The Great Soviet Encyclopaedia*.

Марчак Віталій Ярославович,
*професор кафедри кримінального права
та криміналістики юридичного
факультету Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
доктор юридичних наук, професор;
Шувальська Люсьєна Романівна, викладач
юридичного факультету Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича, кандидат юридичних наук*

ДИСКУСІЙНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОЦІНКИ ВИСНОВКУ КОМПЛЕКСНОЇ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГО-ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ

Для надання інформації, отриманої за допомогою опитування підозрюваного з використанням поліграфа, значення доказу у кримінальному провадженні органи досудового розслідування повинні призначити відповідну експертизу, оскільки висновок експерта є процесуальним джерелом доказів [1, ст. 84].

Багатоканальний прилад - поліграф виявляє інтенсивність виявів фізіологічних змін в організмі під час емоційного збудження, яке виникає у відповідь на стимули, що пред'являє спеціаліст-поліграфолог. Стимулами можуть бути певні запитання, фотографії, відео, речові докази, тобто все, що може провокувати психофізіологічну реакцію. Основою фіксації психофізіологічних реакцій людського організму є емоції людини в процесі такого опитування. Емоції за своєю основою є психологічними реакціями організму людини, які супроводжуються зміною фізіологічних реакцій. Емоції виникають рефлекторно за допомогою підкіркових нервових центрів (гіпоталамуса, лімбічної системи та ретикулярної формації) та кори великих півкуль головного мозку [2]. Сильне емоційне напруження викликає активну діяльність десятків фізіологічних організмів, провокуючи відповідні реакції, які формують відповідний емоційний стан людини - стан психофізіологічного стресу. Психофізіологічні реакції, які реєструє поліграф, за своїм характером залежать від індивідуальних психологічних особливостей підозрюваного, які належать до сфери знань професійного психолога. Тому органу досудового розслідування доцільно проводити саме комплексну судову психолого-психофізіологічну експертизу підозрюваного з використанням поліграфа та участю експерта психолога і спеціаліста поліграфолога. Крім того, професійний психолог може чітко та якісно сформулювати питання, черговість пред'явлення стимулюючих елементів для опитування підозрюваного. Звісно, на дослідження такої експертизи необхідно направляти матеріали кримінального провадження, речові докази, медичні документи та ін.

Отже, коротко ми зазначили переваги оформлення результатів опитування підозрюваного за допомогою поліграфа саме висновком експерта комплексної судової психолого-психофізіологічної експертизи.

Очевидно, що таке складне експертне дослідження буде проводитись у більшості випадків у кримінальних провадженнях про особливо тяжкі злочини за які передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі. Оскільки сьогодні в суспільства через маніпуляції політиків, засобів масової інформації, загалом, склалася недовіра до професійних суддів, то обвинувачені у вчиненні особливо тяжких злочинів будуть

звертатися з клопотанням про розгляд їх проваджень судом присяжних, у якому беруть участь представники народу.

Участь представників народу в здійсненні правосуддя слід визнати як одну з форм народовладдя. Присяжні є «чесною й совістю громади» і судові рішення, ухвалені з їхньою участю, будуть вважатися суспільством найбільш правомірними та справедливими. До такої системи правосуддя буде непохитна довіра від громадськості.

На нашу думку, для вітчизняного правосуддя найбільш прийнятною є модель інституту присяжних, згідно з якою головне завдання представників народу - надати оцінку в нарадчій кімнаті досліджуванам безпосередньо в судовому засіданні доказам без участі представника держави - професійного судді й винести вердикт щодо винності обвинуваченого в кримінальному провадженні, що є шляхом до позбавлення правосуддя від корупції та адміністративного і політичного тиску.

Яким чином присяжні, які не знають законів, не є юристами, фахівцями права, повинні дослідити безпосередньо в судовому засіданні висновок експерта комплексної судової психолого-психофізіологічної експертизи та надати йому правильну оцінку в нарадчій кімнаті?

На нашу думку, під час дослідження в судовому засіданні висновку експерта мають бути допитані судом присяжних як експерт чи спеціаліст психолог та поліграфолог, які брали участь у проведенні опитування підозрюваного із застосуванням поліграфа за правилами ст. 69, 71, 356, 360 КПК України [3] та повинні роз'яснити суду присяжних суть висновку експерта. Допитуваним спеціалістам можуть бути поставлені питання щодо наявності спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), що стосуються предмета експертизи, використаних методик і теоретичних розробок, наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку. Хоча виникає низка проблем у зв'язку з відсутністю чіткого відпрацьованого механізму державної підготовки спеціалістів- поліграфологів, діяльність яких було б спрямовано на сприяння правосуддю. Крім того, використання поліграфа прямо не передбачено кримінальним процесуальним законодавством

України, у науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах відсутні спеціалісти та поліграфи для проведення таких експертиз, а відтак, і не напрацьовані практика й методика проведення таких досліджень, відсутні науково-технічні та методичні рекомендації за цим напрямом.

Також при оцінці висновку експерта в суду присяжних може виникнути низка запитань правового характеру. Опитування за допомогою поліграфа фактично є «свідченням проти себе». Це суперечить чинним нормам Конституції України [3, ст. 62, 63], які стверджують, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі сумніви щодо доведеності вини особи трактуються на її користь; особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Уявімо ситуацію, що обвинувачений у суді заявив присяжним, що він під час опитування з використанням поліграфа на досудовому слідстві сказав неправду, перелякався, оскільки він не несе за це будь-якої відповідальності й не зобов'язаний взагалі про щось свідчити. Частина 4 ст. 95 КПК України дає право суду обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він отримав безпосередньо під час судового засідання, і не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими

слідчому, прокурору, або посилатися на них [1]. Це підкреслює те, що сам факт визнання поліграфного дослідження як законного способу отримання доказової інформації має бути закріплений законодавчо. Отже, перед проведенням такого дослідження підозрюваний або інша особа, щодо якої воно проводиться, повинні дати письмову згоду на проведення такого дослідження, інакше це буде доказом, який отриманий унаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Крім цього, таке дослідження апріорі не може бути проведене свідку, якому планується пред'явити підозру, оскільки такий доказ буде недопустимим.

Узагалі, висновок експерта, який встановить, чи говорить підозрюваний правду або не правду, не має правового значення для правосуддя: кваліфікації дій, визнання винуватості,

призначення покарання тощо, оскільки він, захищаючись, може говорити неправду, а на одних його показаннях суд не може ухвалити вирок, тільки в сукупності з іншими доказами. Крім того, якщо в основу обвинувачення покладено доказ, який викликає сумнів - це може трактуватись як порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини - права на справедливий судовий розгляд [4, с. 220-222; 5, с. 360-365]. Узагалі, ступінь достовірності інформації, отриманої на поліграфі залежить від кваліфікації спеціаліста-поліграфолога.

Слід також зазначити, що опитування за допомогою поліграфа не дозволить отримати достовірну інформацію про неосудну особу, або, якщо підозрюваний страждає на психічний розлад, перебував під час вчинення злочину у стані сп'яніння або під дією медикаментозних препаратів, у стані сильного емоційного збудження (сильне душевне хвилювання, афект, фрустрація) тощо, оскільки в цих випадках він просто може не пам'ятати всіх обставин вчинення суспільно небезпечних діянь.

Крім того, якщо сторона судового провадження або суд присяжних піддасть сумніву таке дослідження, то виникають певні процесуальні й технічні проблеми провести його повторно, додатково чи комісійно через вищевикладені питання, а також щодо однакової реакції підекспертного на ті самі подразники через певний проміжок часу.

Отже, упровадження нових методик встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні є однозначним позитивом, але на сьогодні запровадження експертного дослідження з використанням поліграфа у кримінальному провадженні вимагає певних законодавчих змін, вироблення наукових та методичних рекомендацій тощо.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. - К. : ВІПОЛ, 2004. - 960 с.
2. Конституція України. - К. : Паливода А. В., 2005. - 104 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство : за станом на 1 верес. 2015 р. - Офіц. вид. - К. : Паливода А. В. - 328 с.

4. Максименко С. Д. Загальна психологія : [навч. посіб.] / С. Д. Максименко. - К. : Центр учб. л-ри, 2008. - 272 с.

5. Міжнародні стандарти у сфері судочинства: спільна програма Європейського Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України» / ред. група : Д. Вон, Н. Петрова, Ю. Седик, І. Сторожук та ін. - К. : Істина, 2010. - 488 с.